

ТІЛ БІЛІМІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ

PROBLEMS OF LINGUISTICS

МҒТАР 16.31.41

DOI: [10.59102/kufil/2025/iss4pp9-23](https://doi.org/10.59102/kufil/2025/iss4pp9-23)

А.Б. Абаған¹, Г.О. Асқарова¹

¹әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, 050040, Қазақстан

АУДАРМА СТРАТЕГИЯСЫ: ДОМЕСТИКАЦИЯ МЕН ФОРЕНИЗАЦИЯНЫҢ КИНОПЕРЕВОДТА ҚОЛДАНЫЛУЫ

*Әр халықтың мәдениеті мен ұлттық болмысын терең бейнелейтін фразеологизмдерді аудару барысында тек лексикалық мағынасын ғана емес, олардың астарындағы бейнелік және эмоционалдық мәнін де дұрыс жеткізу аудармашының басты мақсаты. Аударма үдерісіндегі стратегияның дұрыс таңдалуы нәтижелі, әрі түсінікті аудармаға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Осы ретте аудармашы мәтіннің мәдени астарын аударуда қолданылатын **доместикация** (жерсіндіру) немесе **форенизация** (шеттендіру) стратегиясының бірін дұрыс таңдай білу керек.*

Мақалада аударматанудың жаңа бағыты ретінде қалыптасып келе жатқан киноаудармадағы доместикация мен форенизация стратегияларының фразеологизмдерді аудару барысындағы қолданысы қарастырылған. Фильмнің мазмұнын, стилін және мәдени контекстін сақтай отырып, фразеологизмдерді көрерменге түсінікті, әрі табиғи тілде жеткізу әдеттегі аудармадан гөрі киноаудармада басқаша ізденіс пен шеберлікті талап етеді.

Көрерменге кинофильмнің шет елдік сипатын сездірмей, түсінікті әрі жеңіл жеткізуді мақсат ететін доместикация стратегиясының тиімділігі мен қолдану жолдары, ал кей жаяғдаятта көрерменді басқа мәдениетке жақындатып, оның өзгешеліктерін сезінуге мүмкіндік береді форенизация стратегиясының қолданудағы ұтымды тұстарды кинофильм аудармасының мысалдары арқылы көрсетіліп, дәйектелген.

Кілт сөздер: доместикация, форенизация, киноаударма, фразеологизмдер, стратегия, аударма.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Киноаударма тек лингвистикалық қызмет ғана емес, сонымен қатар тілдер мен мәдениеттер арасындағы медиатор ретінде жұмыс істейтін мәдениетаралық қарым-қатынастың маңызды механизмі болып табылады. Ол киноны белгілі бір мәдени парадигма шеңберінде көрерменнің дүниетанымын қалыптастыруға және трансформациялауға қабілетті мәдени құбылыс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, киноаударма тек репликалардың тілдік сәйкестендірілуі емес, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени контекстті интерпретациялау үдерісі болып табылады, бұл оны қазіргі гуманитарлық ғылымдағы өзекті зерттеу объектілерінің біріне айналдырады.

Ағылшын және орыс аудармашыларындағы киноаударманы ғылыми тұрғыдан түсіну тарихы XX ғасырдың екінші жартысынан бастау алады. Соңғы екі онжылдықта ерекше маңызды жұмыстар пайда болды. Сонымен, зерттеушілер Л. Р. Комалова және Е. В. Майорова цифрлық дәуірдің шындығына бейімделген дубляж және субтитрлеу әдістеріне назар аударып, аудиовизуалды аударманың заманауи стратегияларына кешенді талдау

жүргізеді. Олар қазіргі көрермендер сөйлеу және мәдени мағыналарды жеткізуге икемді және дәл тәсілдерді қажет ететіндігін, сондықтан мақсатты аудиторияның тілдік қана емес, сонымен қатар психолінгвистикалық ерекшеліктерін де ескеру қажет екенін атап көрсетеді [1, 74-76]. Киноаударманың дамуы тарихи тұрғыдан сөзбе-сөз аудармаға негізделген модельден функционалды бағдарланған бейімделу стратегияларына біртіндеп көшуімен сипатталады. Жаппай кинопрокат жағдайында аудармашының кәсіби рөлі едәуір өзгеріп, ол тек түпнұсқа мәтінді қайта жеткізуші емес, бастапқы мәтін мен көрерменнің мәдени тәжірибесі арасындағы мағыналық көпірді құратын медиаторға айналады. Мұндай жағдайда аудармашы мәдени кодтарды, интермәтіндік ишараларды және қабылдаушы аудиторияның танымдық күтулерін үйлестіру арқылы экрандық мәтіннің тұтастығын қамтамасыз етеді. Е. О. Мальцева В. Самаринамен бірге одан да терең түсіндіруді ұсынады. Олар фильмдердің аудармасы тек ақпарат беру ғана емес, сонымен қатар мәдени өкілдікті қайта құру болып табылатындығына назар аударады. Зерттеу аударма процесінде кейіпкерлердің жеке басын және олардың рөлдік функцияларын өзгерту, әсіресе мәдениетаралық қабылдау контекстінде қалай жүзеге асырылатынын көрсетеді [2, 103-106].

Жоғары оқу орындарында киноаударманы оқытуға жүйелі тәсілді ұсынған Р. А. Матасовтың қосқан үлесі де маңызды. Оның аудиовизуалды аударманы оқыту әдістемесі бойынша диссертациялық жұмысы аудармашыларды кәсіби даярлаудың лингвистикалық, прагматикалық және технологиялық аспектілеріне құрылымдық талдауды қамтиды [3, 45-52]. Цифрлық құралдарды интеграциялауға және заманауи білім беру талаптарына сәйкес келетін тәжірибеге бағытталған тапсырмаларды әзірлеуге ерекше назар аударылады.

Киноаударма семиотикалық тұрғыдан алғанда көпқабатты құрылымға ие күрделі коммуникативті жүйе ретінде сипатталады. Онда тілдік бірліктер, визуалды образдар мен дыбыстық кодтар өзара тығыз байланыса отырып, мағынаның біртұтас кеңістігін қалыптастырады. Осындай поликодты ұйымдасу жағдайында аудармалық шешімдер жекелеген тілдік элементтермен шектелмей, бейне, дыбыс және монтаж арқылы берілетін мағыналарды үйлестіруді талап етеді, бұл киноаударманы интегративті интерпретациялық үдеріс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Зерттеуші аударманы құру кезінде, әсіресе вербалды және вербалды емес компоненттердің синтезі аясында кинотекстің көп кодты болуын ескеру қажеттілігін атап көрсетеді.

Қазіргі аудиовизуалды аударма теориясының дамуын аударманың ең ықпалды теоретиктерінің бірі Лоуренс Венутидің еңбектеріне жүгінбей елестету мүмкін емес. Ол өзінің еңбектерінде, атап айтқанда *The Translator's Invisibility* (2012) монографиясында «доместикация» және «форенизация» тұжырымдамаларын аударма стратегиялары ретінде енгізеді, мұнда біріншісі мәтінді мақсатты аудитория мәдениетіне бейімдеуге, ал екіншісі түпнұсқаның бөтен табиғатын сақтауға бағытталған. Бұл тәсілдер киноаудармаға да қатысты, мұнда аудармашы мәдениетаралық тасымалдауды жүзеге асыра отырып, түпнұсқаның түпнұсқалығын сақтау мен көрерменге қолайлылықты қамтамасыз ету арасындағы тепе-теңдікті табуы керек [4].

Неміс теоретигі Антуан Берман *L'épreuve de l'étranger* (1985) кітабында аударма этикалық жауапкершілік пен мәдени диалог әрекеті деп тұжырымдайды. Оның пікірінше, «мәтін біреудің ізін сақтауы керек», бұл әсіресе ұлттық кодтармен, идиомалармен және шындықтармен қаныққан көркем фильмді аудару контекстінде маңызды. Оның идеяларын киноаудармаға қолдану түпнұсқа мәдени мазмұнның жоғалуына әкелетін шамадан тыс бейімделу жағдайларын сыни тұрғыдан талдауға мүмкіндік береді [5].

Аудиовизуалды аударманы зерттеуде осы саладағы жетекші заманауи зерттеушілердің бірі Хорхе Диас-Синтастың (*Audiovisual Translation: Subtitling*, 2019) жұмысы ерекше орын алады. Монографияда ол субтитрлерді қабылдау кезінде мультимодальдық және когнитивті жүктеме мәселесін көтереді. Ғалым аудармашыдан тек лингвистикалық емес, сонымен қатар визуалды когнитивті құзыреттілікті талап ететін визуалды, аудио және вербалды компонент арасындағы өзара әрекеттесу қажеттілігін көрсетеді. Оның тәсілдері әсіресе ағынды платформалар мен көп тілді өнімдердің қарқынды өсуі жағдайында маңызды [6].

Швед ғалымы Ян Педерсен *Subtitling Norms for Television: An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References* (2011) жұмысында субтитрлеу кезінде мәдени нақты шындықты беру стратегияларын жіктейді. Ол калька, бейімдеу, түсіру және түсіндіру әдістерін бөліп көрсетеді және жанр мен мақсатты аудиторияға байланысты олардың тиімділігін талдайды. Оның моделі киноаударманың қазақстандық тәжірибелерін талдауға, әсіресе ұлттық мәдени тұспалдаулары бар фильмдерді аудару контекстінде жарамды [7]. Аудиовизуалды аударманы түсіндіруде пәнаралық көзқарас ерекше маңызға ие, өйткені киноаударма таза лингвистикалық операциялар шеңберімен шектелмейді. Ол медиатеchnологиялық шарттармен, көрерменнің әлеуметтік қабылдау ерекшеліктерімен және мәдени-тілдік саясатпен тығыз байланыста жүзеге асатын көпқырлы құбылыс ретінде көрінеді. Осы тұрғыдан алғанда, фильмдерді аудару үдерісін институционалдық мәнмәтіннен тыс қарастыру мүмкін емес: әсіресе белсенді тіл саясаты жүргізілетін елдерде киноаударма тілдік нормаларды бекітудің, мәдени басымдықтарды айқындаудың және қоғамдық дискурсты қалыптастырудың маңызды тетігіне айналады. Отандық ғылым контекстінде лингвомәдениеттану идеяларын дамытатын қазақстандық ғалымдардың зерттеулері ерекше назар аударарлық. Мәселен, С. Қ. Абдуллина мен Ж. Ж. Жанпейісов этнолингвистика бойынша өз еңбектерінде тілдің мәдени тұжырымдамаларды сақтаушы ретіндегі рөлін атап көрсетеді, бұл аударманы тек мәтінді аудару ретінде ғана емес, мәдени бірегейлікті бейнелеу әктісі ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді. Олардың көзқарасы этномәдени кодтарды беру кезінде киноаудармада нәтижелі қолданылуы мүмкін (мысалы, өмір, дәстүр, тарихи сюжеттер туралы фильмдерді аудару кезінде) [8]. Ж. Ж. Жанпейісов кейінгі еңбектерінде қазақ тіліндегі ұлттық мәдени кодтарды жүйелі түрде талдап, олардың аудармада берілу ерекшеліктерін қарастырады [9].

Осылайша, отандық және шетелдік әдебиеттерді талдау киноаударма лингвистикалық, мәдениеттанулық, медиатеchnологиялық және когнитивтік тәсілдерді біріктіруді талап ететін көп қырлы құбылыс екенін көрсетеді. Халықаралық аудиовизуалды аударма теориясындағы елеулі прогреске қарамастан, Қазақстанда бұл бағыт нашар әзірленген күйінде қалып отыр және қазіргі әлемдік теориялар мен жергілікті лингвомәдени шындықтарға сүйене отырып, жүйелі ғылыми түсінуді талап етеді.

Қазіргі аудиовизуалды аударма ғылымында жаңа зерттеу бағыттары да айрықша маңызға ие. Мәселен, испан ғалымы Ф. Чауме дубляж бен субтитрлеу тәжірибесін жан-жақты талдап, аударманың техникалық және мәдени аспектілерінің өзара ықпалын терең ашып көрсетеді [10, 45-47]. Оның пайымдауынша, аудиовизуалды аудармашы тек тіл маманы ғана емес, сонымен қатар мультимодальды медиатор рөлін атқарады. Сондай-ақ, И. Ранцато мен С. Дзанотти қазіргі дубляж тәжірибесін тарихи тұрғыда қарастырып, жаһандық медиа нарықтағы жаңа үрдістерді айқындайды [11, 60-62]. Зерттеушілер дубляждың тілдік бейімделумен шектелмей, мәдени саясат пен идеологиялық ықпал құралына айналатынын атап көрсетеді.

Танымал фильмдерді аудару массалық мәдениет пен локализация стратегияларымен тығыз байланысты. Мұндай жағдайда киноаударма тек тілдік ауыстыру емес, қабылдаушы аудиторияның мәдени тәжірибесіне сәйкес мағыналарды қайта ұйымдастыратын интерпретациялық тетік ретінде көрінеді. Сонымен қатар қазіргі кезеңде субтитрлеудің технологиялық аспектілері күшейіп, ресспикинг пен автоматтандырылған шешімдер аударма сапасына да, көрерменнің мәтінді қабылдау ерекшеліктеріне де тікелей әсер етеді. Бұл киноаударманы техникалық үдеріс қана емес, адам қабылдауымен сабақтас күрделі құбылыс ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді. Академик С. Баснеттің классикалық *Translation Studies* еңбегінің соңғы басылымы да аударманың теориялық негіздерін түсінуде ерекше мәнге ие [12]. Автор аударманы мәдениетаралық өзара әрекеттің маңызды механизмі ретінде қарастырып, оны қазіргі гуманитарлық ғылымдағы дербес сала ретінде сипаттайды.

Жаңа кезеңдегі теориялық тұрғыдан маңызды жұмыстардың бірі – М. Бейкер мен Г. Салданья редакциясымен шыққан *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* энциклопедиясының жаңартылған басылымы [13]. Бұл еңбек аударманың негізгі бағыттарын

жүйелеп, аудиовизуалды аудармадағы стратегиялық тәсілдерді кеңінен сипаттай отырып, салаға кешенді көзқарас ұсынады.

КІРІСПЕ

Аудиовизуалды аударманың қазіргі процесі, атап айтқанда киноаударма-бұл ақпараттың бір тілден екінші тілге техникалық ауысуы ғана емес, сонымен қатар мазмұнды берудің дәлдігі, стилистикалық ерекшеліктерді сақтау және мәдени шындықты тиімді бейімдеу мәселелері тығыз байланысты күрделі лингвомәдени құбылыс. Бұл тұрғыда аудармашының түпнұсқаға адалдық пен мәтінді мақсатты аудиторияға түсінікті және қолайлы ету қажеттілігі арасындағы тепе-теңдікті сақтау қабілеті ерекше мәнге ие болады.

Мона Бейкер дұрыс атап өткендей, аудармашының басты міндеттерінің бірі-авторлық ниетті дәл жеткізу ғана емес, сонымен қатар стилистикалық даралықты, жанрлық ерекшеліктерді және түпнұсқаның экспрессивті құралдарын сақтау. Бұл әсіресе киноаударма саласында өзекті, мұнда қарым-қатынастың ауызша ғана емес, сонымен қатар визуалды, интонациялық-прагматикалық және мәдени-контекстік деңгейлерін ескеру қажет. Фразеологиялық бірліктерді, тұрақты өрнектер мен шындықтарды жеткізу аудармашыдан тілдік интуицияның жоғары деңгейін, дамыған лингвомәдени ой-өрісті және стратегиялық ойлауды талап етеді.

Таңдалған тақырыптың өзектілігі қазақстандық кинотаспа секторының белсенді дамуымен және шетелдік киноиндустрия өнімдерін сапалы аударуға деген сұраныстың артуымен байланысты. Көп тілді қоғам мен кеңейіп келе жатқан Халықаралық мәдени алмасу жағдайында барабар аударма стратегиясын таңдау мәселесі ерекше айқындыққа ие болады. Бұл әсіресе аудиовизуалды салада байқалады, мұнда аударманың дәлдігі мен стилистикалық орындылығы шығарманы қабылдауға және мәдениетаралық байланысқа тікелей әсер етеді.

Бұл мақалада қазіргі аудармада белсенді қолданылатын доместикациямен форенизация стратегияларына ерекше назар аударылады. Бірінші стратегия түпнұсқа мәтінді мақсатты аудитория мәдениетіне бейімдеуге бағытталған, екіншісі-оның бөтен және шынайылығын сақтау. Олардың әрқайсысының артықшылықтары мен шектеулері бар және олардың арасындағы таңдау жанрға, аударма мақсатына және көрермендердің үміттеріне байланысты.

Зерттеу нысаны корей тілінен қазақ тіліне аудиовизуалды аудару процесі болып табылады.

Зерттеу пәні-телехикаялардың қазақ тіліндегі нұсқаларында фразеологиялық бірліктер мен мәдени таңбаланған лексиканы беру кезінде доместикация және форенизация стратегияларын қолдану ерекшеліктері.

Зерттеудің мақсаты – киноаудармада доместикация мен форенизацияның аударма стратегияларын іске асырудың ерекшеліктерін анықтау, олардың қазақ тіліне аударылған корей телехикаялар материалдарындағы тиімділігін бағалау. Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды:

- Доместикация және форенизация стратегияларының мәніне теориялық талдау жүргізу;

- Аудиовизуалды аударма контекстінде олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтаңыз;

- Осы стратегияларды қолдану тұрғысынан корей телехикаяларынан қазақ тіліне фразеологиялық өрнектерді аудару мысалдарын талдау.

Гипотеза ретінде аудармашы қолданатын стратегия (доместикация немесе форенизация) түпнұсқаның мәдени бірегейлігін сақтау дәрежесіне және аудиторияның аударылған мәтінді қабылдау деңгейіне айтарлықтай әсер етеді деген болжам бар.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы қазақстандық киноаударма контекстінде аталған стратегияларды қолдануды салыстырмалы талдаудан тұрады, ол осы уақытқа дейін жеткілікті зерттелмеген сала болып қала береді. Жазбаша мәтіндердің классикалық

аудармасынан айырмашылығы, киноаударма мультимодальділікті, когнитивті жүктемені және аудиовизуалды компоненттердің синхрондылығын ескеруді талап етеді, бұл аударма стратегияларына ерекше талаптар қояды.

Бұл жұмыстың танымдық маңыздылығы аудармадағы мәдени бейімделудің қолданбалы механизмдері туралы түсініктерді кеңейту, сондай-ақ аудиовизуалды аударма саласындағы мамандарға арналған әдістемелік ұсыныстарды әзірлеу мүмкіндігі болып табылады.

Тақырыптың халықаралық контексте даму дәрежесі аударма стратегиялары теориясының дамуына айтарлықтай үлес қосқан Лоуренс Венути, Антуан Берман, Мона Бейкер, Хорхе Диас-Синтас сияқты ғалымдардың еңбектерімен ұсынылған. Отандық ғылымда киноаударма мәселесі қалыптасу сатысында. С. Қ. сияқты қазақстандық ғалымдардың зерттеулері. Абдуллина мен Ж. Ж. Жанпейісов тілді аудиовизуалды ортадағы аударма шешімдерін талдау кезінде маңызды болып табылатын мәдени кодтардың көрінісі және тасымалдаушысы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, жүргізілген зерттеу аударма сапасын жақсартып қана қоймай, көп тілді қазақстандық қоғам жағдайында мәдениетаралық өзара түсіністікке ықпал етуге мүмкіндік беретін киноаударма стратегияларын жүйелі түрде түсінуге бағытталған.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Осы зерттеу фразеологиялық бірліктер мен мәдени ерекшеленетін өрнектерді трансформациялауға бағытталған оңтүстік корейлік телехикаялардың қазақ тіліндегі нұсқаларындағы аударма стратегияларын талдауға арналған. Басты міндет - басым тәсілдерді анықтау – доместикация (бейімдеу) және форенизация (бөгделеу) – корей тілінен қазақ тіліне аудару, сондай-ақ олардың түпнұсқа мәтіннің мәдени кодын сақтаудағы немесе бұрмалаудағы рөлін белгілеу болды. Медиа аударма процесінде мәдени трансформация мәселесі жаһандану жағдайында, жергілікті тілдік жүйелер басқа мәдени контексттердің қарқынды әсеріне тап болған кезде ерекше маңызға ие болады.

Зерттеу нысаны – Оңтүстік Корея телехикаяларының қазақ тіліне аудиовизуалды аудармасы, ал аударма процесінде семантикалық, құрылымдық және прагматикалық трансформацияға ұшыраған фразеологиялық бірліктер мен тұрақты өрнектер тақырып ретінде қызмет етеді.

Зерттеудің материалдық базасы қазақ тіліне аударылған және Ұлттық телеарналарда («Qazaqstan», «Balapan», «El Arna») және цифрлық платформаларда («Kinopark», «Aitube», «Qazaqstan.tv») 2021-2023 жылдар аралығында. Жалпы алғанда, 212 фразеологиялық бірлік пен тұрақты өрнектер талданды, олар мәдени белгілерге ие және кейіпкерлердің жолдарында жоғары жиілікке ие. Іріктеу критерийлеріне мыналар кірді: идиоматизм, мәдени сілтеменің болуы, семантикалық тығыздық және контекстік маңыздылық. Телехикаяларды таңдау жанрлық әртүрлілікті (драма, мелодрама, тарихи-тұрмыстық әңгіме) қамтамасыз етті, бұл дискурстың әртүрлі форматтарында типтік аударма шешімдерін жазуға мүмкіндік берді.

Зерттеудің өзектілігі Қазақстандағы Оңтүстік Кореяның медиа өнімдеріне деген қызығушылықтың артуына қарамастан, телехикаяларды аударудың лингвомәдени аспектілері аз зерттелгендігімен байланысты. Мәдени және тұжырымдамалық жүктемені көтеретін фразеологиялық бірліктер мен идиомаларды бейімдеу мәселесі әсіресе аз қамтылған, көбінесе сөзбе-сөз немесе стилистикалық жеңілдетілген аудармада жоғалады. Бүгінгі таңда осы бағыт бойынша қазақ тіліндегі жұмыстар негізінен сипаттамалық сипатқа ие және доместикация және форенизация стратегиялары тұрғысынан жүйелі талдауды қамтымайды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы компоненттік, дискурсивті және лингвомәдени деңгейлерді біріктіретін аударма трансформацияларын талдаудың кешенді тәсілінде жатыр. Алғаш рет прагматикалық-семиотикалық контекст шеңберінде түпнұсқаны және аударманы салыстыруды қамтитын авторлық талдау моделі қолданылды.

Осы зерттеу аясында зерттеу сұрағы қойылды:

Аударма стратегиясын таңдау (доместикация немесе форенизация) оңтүстік корейлық телехикаяларды қазақ тілді аудиторияға бейімдеу кезінде түпнұсқа мәтіннің этномәдени ерекшелігін сақтауға қалай әсер етеді?

Теориялық талдау және алдын-ала бақылаулар негізінде Корей телехикаяларының қазақ тіліндегі аудармаларында доместикация стратегиясының үстемдігі туралы гипотеза жасалды. Бұл стратегия рецептивті қол жетімділікті, мәдени жақындықты және көрермендердің үміттерін қанағаттандыруға деген ұмтылысқа байланысты. Бұл түпнұсқа мәдени коннотациялардың, әсіресе бейнелі және фразеологиялық лексика саласында ішінара жоғалуына әкеледі деп болжануда.

Зерттеу барысы келесі кезеңдерді қамтыды:

1. Материалды бастапқы іріктеу және жіктеу: фразеологизмдер, идиомалар, мақал-мәтелдер және мәдени таңбаланған өрнектерден тұратын репликаларды анықтау. Олардың түпнұсқа нұсқасы мен қазақ тіліндегі аудармасын салыстыру.
2. Аударма стратегиялары бойынша жіктеу: доместикацияны (тегістеу, ауыстыру, бейімдеу) және форенизацияны (бейнені, лексикалық-семантикалық құрылымды және мәдени сілтемені сақтау) қолдану жағдайларын бөліп көрсету.
3. Компоненттік талдау: фразеологиялық бірліктердің ішкі құрылымының өзгеруін зерттеу, редукцияға, кеңеюге немесе толық ауыстыруға ұшыраған элементтерді анықтау.
4. Прагматикалық және дискурсивті талдау: жанрлық ерекшеліктерді, ниеттілікті және семиотикалық жүктемені ескере отырып, кейіпкерлердің репликалары контекстінде аударылатын бірліктердің функцияларын зерттеу.
5. Нәтижелерді жалпылау және түсіндіру: аударма стратегияларын бөлудегі заңдылықтарды анықтау, аударма тәжірибесін жетілдіру бойынша тұжырымдар мен ұсыныстарды тұжырымдау.

Мақсатқа жету үшін көп деңгейлі әдістемелік құралдар қолданылды:

- Компоненттік талдау-аударма кезінде фразеологиялық бірліктер құрамындағы құрылымдық өзгерістерді анықтау;
- Мазмұнды талдау-стратегияларды қолдану жиілігін және нәтижелерді сандық өңдеуді бекіту мақсатында;
- Салыстырмалы лингвомәдени талдау – бейімделу процесінде пайда болатын мәдени өзгерістерді түсіндіру;
- Аударылған материалдың қазақ тілді көрерменге әсерін және қабылдау мәнмәтінін бағалауға арналған интерпретациялық және прагматикалық-дискурсивті тәсілдер;
- Семиотикалық тәсіл-эпизод құрылымындағы визуалды және сөйлеу мәдени кодтарын талдау.

Кешенді тәсілді қолдану қазақ аудармаларында доместикация стратегиясының үстемдігін анықтауға мүмкіндік берді, бұл ретте жекелеген мәдени маңызы бар элементтер сақталатын (форенизация), ал қалғандары бейімделуге ұшырайтын гибридті аударма модельдері де тіркелді. Бұл нәтижелер қазақ тілді аудитория тарапынан қолжетімділік пен қабылдау талаптарын сақтай отырып, түпнұсқаның мәдени түпнұсқалығын сақтау бойынша аудармашылар, адаптерлер және медиа-контент-редакторлар үшін одан әрі жүйелі ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Осылайша, «материалдар мен әдістер» бөлімі зерттеудің қатаң логикалық дәйектілігін, материалды іріктеу және талдау процедураларының ашықтығын, әдістемелік тәсілдің жаңалығын және академиялық зерттеудің белгіленген талаптарына сәйкес алынған нәтижелердің жоғары негізділігін көрсетеді.

НӘТИЖЕЛЕР

Айтылған аударма стратегияларын таңдау шешімі аудармашының қолында. Өзіне бейтаныс мәдениетпен таныс болатын көрерменге ұсынатын киноаударма барысында да

аудармашы осы аталып өткен екі стратегияны қолданады. Басқа аудармадан ерекшелігі киноаударма барысында аудио және визуалды тәуелділіктің барын ескере отырып, доместикация немесе форенизация стратегияларының біреуін таңдау киноаудармашының жұмысын бірде қиындатса, енді бірде жеңілдетеді. Фразеологизмдерді аударуда аудармашының ең көп қолданатын тәсілі баламасын тауып, оның фразеологиялық мағынасын жеткізу. Ал егер де баламасын тауып жеткізу қиын болса, фразеологизмнің мағынасын экспликациялау. Бұл, әрине, доместикация стратегиясына сай беріледі. Адресатқа доместикация стратегиясымен оның баламасын тауып жеткізу фразеологизмді қабылдауды жеңілдетеді. Дегенмен, фразеологизмнің құрылымын, оның ішкі формасындағы образды, ұлттық колоритін сақтауда форенизация тәсілі ең ұтымды тәсіл болғанымен, киноаудармашы мұндай стратегияны қалаған кезде қолдана алмайды. Фразеологизм бейнематериал контексті арқылы түсіндіріліп тұрса ғана киноаудармашы ұлттық реңкті толық сақтай отырып беруі мүмкін. Мысалы:

Һанбок: *그러니 초장부터 기운 빼지 말잔 걸세. ..이제, 시작이니까. 자자자, 정월대보름일세. 한음도 귀밝이술 한잔 하시게. 그래야 귀가 트이지.* [Hanbok: gironi chojanbuto kiuin peji maljan kolse...ije shijakinika jajja, jonyolteborimilse. Hanimdo kyuiपालगinsul hanjan hashige.]

Сөзбе сөз аударма:

Хаң Бок: *Сені қолдаймын. Бірақ басынан бастап көп күш алып, шаршап қалғанымыз да жарамас.. Бүгін айдың толатын күні екенін білетін шығарсың. Кәне, құлақ ашатын шараптан алып қой. Сонда құлағың ашылады.*

Киноаудармада:

Хаң Бок: *Сені қолдаймын. Бірақ басынан бастап көп күш алу, шаршап қалғанымыз да жарамас.. Бүгін айдың толатын күні екенін білетін шығарсың. Кәне, құлақ ашатын шараптан алып қой. Қалай есіңді жидың ба?*

Бұл мысалдағы *귀가 밝다* [kyuiga palkta] [14, 306], «құлағы ашылу», фразеологиялық мағынасы «бәрінен хабардар болып отыру», «жыл бойы жақсы жаңалық есту» фразеологизмі калькалау әдісі арқылы берілген. Корей халқының *정월대보름* [chonyuol teborim] ауд. *толған ай* күнінің мерекесі ай күнтізбесі бойынша жаңа жылдың бірінші айының он бесінші күні аталып өтеді. Бұл күні корей халқы денсаулыққа пайдалы тағамдар, жаңғақтар жеп, бір-біріне жаңа жылда денсаулық тілейді. *천주* [chonju] чонджу (корей халқының ұлттық шарабы) осы мерекеде ішсең, құлағың ашылып, жыл бойы тек қана жақсы жаңалықтар естисің деген ырым бар екен. Осы ырымнан *귀가 밝다* [kyuiga palkta] «құлағы ашылу» фразеологизмі қалған. Калькалау әдісі арқылы аударылған бұл фразеологизмінің астарында жатқан мағынаны көрермен білмесе де, сериал желісі бойынша *정월대보름* [chonyuol teborim] ауд. *толған ай* күнінің мерекесі жайлы біліп отырған көрермен «құлақ ашатын шараптың» осы мерекемен байланысты «жақсы» шарап, жақсы ырыммен айтылғанын біліп отырған соң киноаудармашы форенизация стратегиясын қолданған. Егер фразеологизмнің мағынасын түсінуге контекст көмектесетін болса, кино барысында көрермен оның мағынасын өз бетінше түйсіне алса, онда бұл стратегияны пайдалану ұтымды.

Біздің тәжірбиемізде корей халқының жаңа жылдық ырымдарымен тағы да бір мысал кездесіп, киносюжеттің желісі бойынша аудармашы форенизация стратегия арқылы аударуға жол берген:

명: *예예! 백성들은 대보름날 아침에 이렇게 더위를 판단니다. 그럼 여름을 무탈히 보낼 수 있다구요!* [Miong: Yee! Peksondirin deporimnal achime irokke doyuiril pandamnida. Girom yorimil mutalhi ponelsu ittagoyu].

Сөзбе-сөз аудармасы:

Жоң Мең:

- Иә, қарапайым халық бұл күні таң ата сала өзінің бойындағы ыстықтарын сатады екен. Сол кезде жазға дейін ауырмай жетеді деген ырым барын естідім.

Киноаударма мәтінінде:

Жоң Мең:

- Иә, қарапайым халық бұл күні таң ата сала өзінің бойындағы ыстықтарын сатады екен. Сол кезде жазға дейін ауырмай жетеді деген ырым барын естідім.

Әр халықтың мәдениетінде ескі жылды шығарып салып, жаңа жылды қарсы алу (қазіргі батыстың жаңа жылды қарсы алуынан бөлек) салт-дәстүрі қалыптасқан. Корей халқы да қытай халқы сияқты жаңа жылды аспандағы жаңарған аймен бастайды. Осындай салт-дәстүрден қалыптасқан сөз тіркестердің бірі *다위를 사 가다* [doyuiril sa kada] – ыстықты сатып алу (мағынасы: жыл бойы жылы жүру) немесе *다위를 팔다* [doyuiril palda] – ыстықты сату (мағынасы: жыл бойы жылы жүр деген тілек).

Киноаудармада сөзбе-сөз аударма жасалған. Өйткені «өзінің бойындағы ыстықтарын сатады екен» деп аяқталған сөйлемнен кейін «Сол кезде жазға дейін ауырмай жетеді деген ырым барын естідім» деген фразеологизмнің түсіндірмесі бар [15, 81]. Мұндай жағдай киноаудармада жиі кездесе бермейді. Сөзбе-сөз аударма жасау арқылы аудармашы адресатқа корей халқы мәдениетіндегі ескі жылды шығарып салып, жаңа жылды қарсы алу (қазіргі батыстың жаңа жылды қарсы алудан бөлек) салт-дәстүріндегі ерекшелігін жеткізген.

Бұл сөз тіркестері корей халқының ай күнтізбесі бойынша атап өтетін «жаңа жылдағы толған ай» мерекесінде айтылатын тілектер. Өз бойындағы жылуды басқаға беріп, «жыл бойы жылы жүр, тоңып қалма» деген тілекпен айтылады. Корей халқының наным-сенімдерінде «толған ай» түсінігі ерекше тылсым күшке ие. Дәл осы мереке кезінде өткен жылдағы жамандықтан арылып, жаңа жылға тілек тілеп, қызыл түсі бар тағамдар жеп, қызыл түспен жамандықты аластау керек деген ырым қалған. Кез келген құбылысты жақсылыққа балау, ізгі дұға тілеу қазақтың табиғатында кездеседі. «Ай көрдік, аман көрдік, бұрынғыдай заман көрдік» деп айдан айға аман жеткеніне шүкіршілік етсе (ал шүкіршілік тек Жаратушыға айтылады), «ескі айда есіркедің, жаңа айда жарылқа» деп тағы да Жаратқаннан жәрдем сұраған.

Форенизация стратегиясына қатысты тағы да бір киноаударманы қарастырып көрейік:

현우: 사채를 빌려다가 세계여행을 갔다 왔으면 빨리빨리 갚아야지!

이런 거북이 등껍질 같이 생긴 자식이랑 이런 꼴 같지 않은 연애 노름하라고 가만 놔둔

줄 알아?[Henu: Sacheril pillyiodaga segeyohenil katta yassimyuon palli palli kapaiajii. Iron kobugi dinkopjil kachi sengin jashikiran iron kol kachi anin yuone norimharago Kaman nyuadun jul ara].

Сөзбе сөз және киноаудармада:

Хен У: Шетел аралап саяхаттап келгеніңді біз білмей жүр деп ойлайсың ба? Демалып, ел аралап келген екенсің, енді ақшаны қайтар. Мына тасбақаның сауытындай біреумен қымбат мейрамханада мәз болып, тамақ ішіп отырғаның не?

Бұл мысалдағы *거북이 등껍질 같이* [kobugi din kopjil kachi] ауд. тасбақаның сауытындай, фразеологиялық мағынасы «ұсқынсыз, сиықсыз», «көріксіз». Фразеологизмнің ішкі формасындағы образ – тасбақаның сауыты (панцирь) – ұсқынсыз жігітке қарата айтылған бейне көрініс арқылы нақтыланып, көрерменге түсінікті болып отыр, сондықтан аудармашы форенизация арқылы калькалау тәсілін қолданып тікелей аударған. Әдетте Қиыр шығыс халқының таным-түсінігінде тасбақаның өзі – ұзақ өмірдің, парасаттылықтың, ақылдылықтың символы, алайда бұл фразеологиялық тіркес астарындағы бейне тасбақаның өзі емес, оның сыртындағы сауыты, яғни адамның көріксіз бет-келбетін тасбақаның сыртқы

сауытына теңеу бар. Қазақ тіліндегі фразеологизмдерде тасбақа көріксіздікті емес, жайбасарлықты білдіріп, ақырын қозғалатын адамға қатысты қолданылатыны белгілі.

Форенизация стратегиясын пайдалану шектеулі, ол бейнематериалдың өзінде визуалды түсіндірме болған кезде ғана қолданылуы мүмкін. Біздің зерттеу жұмысымызда қарастырылған 500 мысалдың тек 10-ында ғана осы стратегияны қолдану мүмкіндігіне ие. Себебі аталған стратегия жаппай «қазақыландыруға», «жергіліктендіруге» апарар еді, корей мәдениетінің ерекшелігін мүлде жоғалтар еді. Басым жағдайларда аудармада көрермен қабылдауына икемдеп, доместикация стратегиясы қолданылды. Фильмдегі кейіпкердің сөйлеу ерекшелігіне, артикуляциясына бейімделе отырып аударма жасау – киноаудармашының жұмысындағы басты кедергі, шектеу.

Осы мысалдар негізінде аудармашылардың киноаудармада фразеологизмдерді беру барысында қандай стратегияларды жиі қолданатынын сандық түрде көрсету мақсатында біз 500 фразеологиялық бірлікке талдау жүргіздік. Төмендегі диаграммада фразеологизмдерді аудару кезінде таңдалған негізгі стратегиялардың үлес салмағы көрсетілген. Бұл диаграмма киноаудармада қай тәсіл басым қолданылатынын айқын көрсетеді.

Диаграмма 1 – Киноаудармада қолданылған аударма стратегияларының үлесі (500 мысал негізінде)

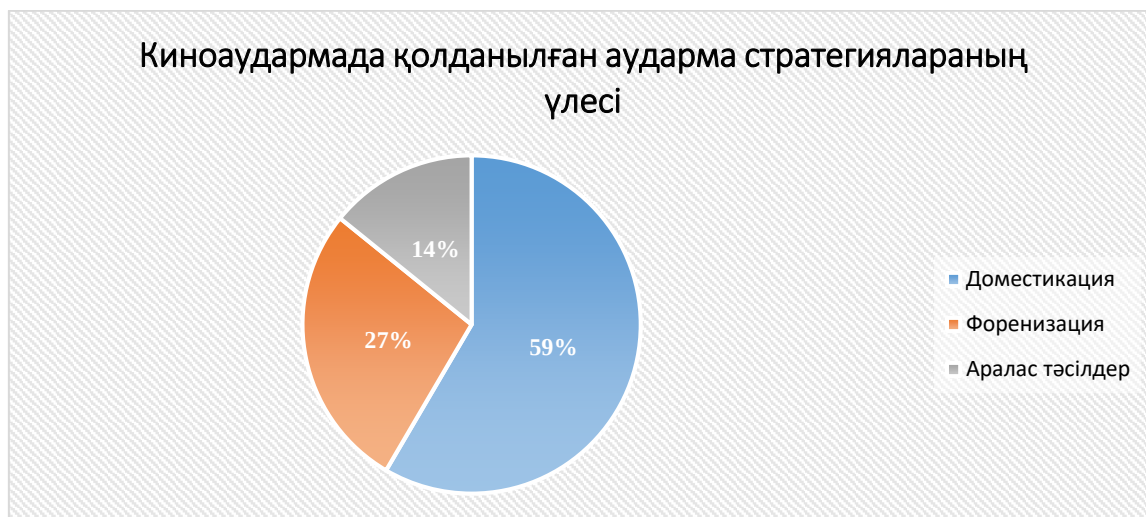

Диаграмма мәліметтеріне сүйенсек, аудармашылардың басым көпшілігі фразеологизмдерді аударуда доместикация стратегиясын таңдағаны байқалады. Бұл көрермен қабылдауын жеңілдетуге бағытталған шешіммен тығыз байланысты. Ал форенизация тәсілі сирек қолданылғанымен, оның аудармада ұлттық реңкті сақтауда маңызы зор екені мысалдар арқылы дәлелденді. Экспликациялау және калькалау тәсілдері де қолданылғанымен, олар көбіне нақты мәдени контекске байланысты ғана тиімді нәтиже берген. Осылайша, аудармашы фразеологизмнің мәнін сақтау мен көрерменнің түсінігін ескеріп, стратегияны контекске сай таңдауға тырысқан.

Егер ауызша аудармада фразеологизмді түсіндіру, ал жазбаша аудармада сілтеме ретінде түсініктемесін беру мүмкіндігі болса, киноаудармашыда мұндай мүмкіндік жоқ. Қазақ тіліндегі баламасын тауып, аудару киноаудармашы тарапынан үлкен сақтықты талап етеді. Әсіресе қазақшаға аударылған фразеологизмнің құрамында ұлттық реалийдің болмағаны дұрыс, себебі корей мәдениетіне тән ерекшелікті «қазақыландырып», қазақ ұлттық реалийлерімен беретін болсақ, онда көрермендерде жаңсақ пікір қалыптастыру қаупі бар. Мысалы:

대풍 내가 지금 소리 안 지르게 생겼어, 사람이 출근을 하면 쳐다를 보고, 사람이 말을 하면 대꾸를 해야 할 거 아냐. 집안에서나 집 밖에서나 여자들이 말야 똥하니 소 잡아 먹은 귀신처럼 말을 안하고 있으면 나보고 기분이 좋으라는 거야 나쁘라는 거야[tepun nega jigim sori an jirigo sengyuosso. Sarami chulginil hamyuion chedaril pogo sarami maril hamyuion dekuril heia hal ko aniyuia. Jibanesona jip pakkesona yuojadiri mariya tunhani so jaba mogin gyuishinchorom maril an hago issimyuon napogo gibuni joiranin gaia napiranin goia].

Аудармасы:

Тә Пуң: - Енді басқа не істейін? Таңертең жұмысқа кірген кезде амандаспақ тұрмақ, бетіме де күліп қарамадың ғой. Бүгін осы әйелдерге не болған. Әйелдердің бәрі ренжітіндей мен соншама не істедім?

Бұл мысалдағы *소 잡아 먹다* [so jaba mokta], [14, 443] фразеологизмінің сөзбе-сөз аудармасы *сиыр ұстап, жеп қою*, ал фразеологиялық мағынасы «(біреуге) жамандық жасау», «қылмыс жасау», «ренжіту». Аталған фразеологизмнің қазақ тіліндегі баламасы ретінде *біреудің ала жібін аттамау* идиомасын атауға болады. Алайда көрермендерде қазақ дүниетанымындағы қиындық пен сәттілік, ақ пен қара секілді қарама-қайшылықтардың символы ретіндегі *ала жіп* корей халқының дүниетанымында да бар екен деген жаңсақ түсінік қалыптасуы мүмкін. Сондықтан фразеологизмдерге балама іздеуде ұлттық-мәдени жүк арқалаған реалий сөздері бар фразеологизмдерді балама ретінде қолданбаған дұрыс. Алайда корей фразеологизмдерін қазақ фразеологизмдерімен ұтымды ауыстыру мүмкіндігі де жиі кездеседі. Мысалы, ұлттық телеарналарда көрсетіліп жатқан корей телехикаяларының көрермен саны мен аударма сапасын бағалау мақсатында жүргізген сауалнамадан біз «Қазақша мақалмен сөйлетіп қойған корей телехикаялары құлаққа жағымды естіледі» деген жауаптарды көп кездестірдік. Демек, көрермендер доместикация стратегиясы арқылы жасалған киноаударманы жақсы қабылдайды, оған іш тартарды. Сөзіміз дәлелді болу үшін мынадай мысал келтірейік:

형섭: 어머니는?

정애: 사돈어른이랑 드시겠조

형섭: 두 분이 그래도 금슬이 좋으시네. 아?

Киноаудармада:

Хең Сон: Апам қайда?

Жоң Э: Құдағимен бірге тамақтанып отыр.

Хең Сон: Екеуінің дәм-тұздары жарасып қалыпты.

Бұл мысалдағы *금슬이 좋다* [gimshiri jotta] фразеологизмінің сөзбе-сөз аудармасы «Комунго мен Сыл аспабының жарасқан үні». Бұл корей фразеологизміне аудармада балама ретінде қазақ тілінің *дәм-тұзы жарасу* фразеологизмі ұтымды қолданылған. Негізгі идея берілді, бірақ корей фразеологизмінің ішкі формасындағы образдылық - корей халқының көнеден келе жатқан *거문거* [komungo] Комунго және *슬* [sil] Сыл сияқты ұлттық аспаптарының бір-бірімен үндескен әдемі дауысы – көрерменге жетпей, тек қана аудармашының тілдік қорында қалып қойды. Ұлттық нақышты, реңкті жеткізу мүмкіндігінің шектеулігі – бұл доместикация стратегиясының кемшілігі. Тағы да бір мысал:

억조 바라, 양양아! 니는 애 주렁주렁 달린 한주한테는 봄날 춘향이만큼 사랑사랑 거리면서, 나한테는 왜 이라노? 이 오빠야 섭하다.[Okcho Buara, yangyanga! Ninin e jurongjurong dallik hanjuhantenin pomnal chunhyuiani mankim sallansallan korimyuonso, nahantenin ye iranp? I oppanin sophada]

Аудармасы:

Окчо: - Маған қарашы, Хан Жуды көргенде сыпайы, биязы болып отырасың, ал мені көргенде неге өзгеріп кетесің?

Бұл мысалдағы **봄날 춘향이만큼** [pomnal chunhianmankim], [14, 761] сөзбе-сөз аудармасы: «*көктем күніндегі Чунхянгдай*», фразеологиялық мағынасы «сыпайы, биязы». Бұл фразеологизмдегі Чунхянг – прецедентті есім, корей халқында Чунхянг туралы аңыздында Чунхян атты кәнізактың қызы мен ақсүйектің ұлы арасындағы махаббаты туралы айтылған. Аңызда суреттелген биязы, сұлу Чхунхянның бейнесінен шыққан фразеологизмнің киноаудармада мағынасы ғана беріліп, тілдік колорит, өз махаббат көктемде кездестірген Чхунхянның сұлу да көрікті бейнесі туралы ақпарат жойылып кеткен. **봄날 춘향이만큼** [pomnal chunhianmankim], «Көктем күніндегі Чунхянгдай» фразеологизмін аударып, ізденген киноаудармашының жұмысы аудармада көрінбей қалады.

ТАЛҚЫЛАУ

Айтылған аударма стратегияларын таңдау шешімі аудармашының қолында. Өзіне бейтаныс мәдениетпен таныс болатын көрерменге ұсынатын киноаударма барысында да аудармашы осы аталып өткен екі стратегияны қолданады. Басқа аудармадан ерекшелігі киноаударма барысында аудио және визуалды тәуелділіктің барын ескере отырып, доместикация немесе форенизация стратегияларының біреуін таңдау киноаудармашының жұмысын бірде қиындатса, енді бірде жеңілдетеді. Фразеологизмдерді аударуда аудармашының ең көп қолданатын тәсілі баламасын тауып, оның фразеологиялық мағынасын жеткізу. Ал егер де баламасын тауып жеткізу қиын болса, фразеологизмнің мағынасын экспликациялау. Бұл, әрине, доместикация стратегиясына сай беріледі. Адресатқа доместикация стратегиясымен оның баламасын тауып жеткізу фразеологизмді қабылдауды жеңілдетеді. Дегенмен, фразеологизмнің құрылымын, оның ішкі формасындағы образды, ұлттық колоритін сақтауда форенизация тәсілі ең ұтымды тәсіл болғанымен, киноаудармашы мұндай стратегияны қалаған кезде қолдана алмайды. Фразеологизм бейнематериал контексті арқылы түсіндіріліп тұрса ғана киноаудармашы ұлттық реңкті толық сақтай отырып беруі мүмкін.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осы зерттеу оңтүстік корейлік телехикаяларды қазақ тіліне бейімдеу кезінде фразеологиялық бірліктер мен мәдени ерекшелік өрнектерді аудару стратегияларын талдауға бағытталған. Негізгі мақсат басым аударма стратегиясын - доместикация немесе форенизация - анықтау және оның түпнұсқа мәтіннің этномәдени ерекшелігін сақтауға немесе бұрмалауға әсерін бағалау болды. Осы мақсатты іске асыру үшін Қазақстанда 2021-2023 жылдары эфирге шыққан алты телехикаядан іріктелген 500 фразеологиялық бірліктен тұратын эмпирикалық корпуста сүйене отырып, компоненттік, лингвомәдени, прагматикалық-дискурсивті және контент-талдауды қамтитын кешенді әдіснама қолданылды.

Зерттеу барысында қазақ тілді көрерменнің мәдени және коммуникативтік күтуіне мәтінді бейімдеу қажеттілігімен байланысты үй иелену стратегиясының үстемдігі туралы гипотеза расталды. Жүргізілген талдау фразеологиялық конструкциялардың аудармаларының 90% - дан астамы ішкі рецептивтік заңдылыққа бағдарланғанын көрсетті, бұл олардың қазақ тілі мен менталитетінің шындығына бейімделуінен көрінеді. Сонымен қатар, форенизация стратегиясы эпизодтық түрде қолданылды-телехикаялардың визуалды немесе контекстік сериясы интерпретациялық қолдаудың қажетті дәрежесін қамтамасыз еткен жағдайларда ғана. Бұл тәсіл, бір жағынан, жергілікті аудиторияның аудиовизуалды мазмұнды жақсы қабылдауына ықпал етеді, ал екінші жағынан, өзіндік мәдени тереңдіктің жоғалуымен бірге жүреді, әсіресе идиоматика, ұлттық – ритуалдық символизм және коммуникативті ниет тұрғысынан.

Алынған нәтижелер мультимодальды аудармадағы фразеологиялық бірліктердің жұмыс істеу параметрлерін нақтылай отырып, лингвомәдени және аударма ғылымының дамуына ықпал етеді. Зерттеу мәдени жүктелген құрылымдарды киноаудармаға аударуға сараланған тәсілдің қажеттілігін көрсетеді, бұл түпнұсқаның мәдени түпнұсқалығын сақтау мен сақтау арасындағы тепе-теңдікті білдіреді.

Болашақта осы зерттеудің нәтижелері қазақ тілді сегментке бағдарланған аудиовизуалды аудармашыларды дайындау үшін әдістемелік ұсынымдар әзірлеуде, сондай-ақ телехикаялар мен фильмдерді аудару сапасы бойынша ұлттық стандарттарды қалыптастыруда пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, осы талдау шеңберінде қолданылатын әдістеме басқа тілдік жұптардағы және медиа дискурстың жанрлық форматтарындағы аударма стратегияларын зерттеуге бейімделуі мүмкін. Перспективалық бағыт сонымен қатар көрермендердің қабылдау деректерін тарта отырып, әртүрлі аударма стратегияларын қолданудың прагматикалық әсерін тереңірек зерттеу болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Комалова, Л. Р. Цифрлы дәуірдегі аудиовизуалды аударма : стратегиялар мен тәсілдер / Л. Р. Комалова, Е. В. Майорова // Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология. – 2020. – № 6. – С. 74–76.
- 2 Мальцева, Е. О. Киноаударма – мәдени репрезентацияны қайта құру ретінде / Е. О. Мальцева, В. Самарина // Вестник НГУ. Серия : Лингвистика. – 2020. – Т. 18, № 4. – С. 103–106. – DOI: <https://doi.org/10.25205/1818-7919-2020-18-4-103-106>.
- 3 Матасов, Р. А. Аудиовизуалды аударма оқыту әдістемесі : дис. ... канд. филол. наук / Р. А. Матасов. – М. : МГУ, 2018. – 204 с.
- 4 Venuti, L. The Translator's Invisibility : A History of Translation / L. Venuti. – 2nd ed. – London ; New York : Routledge, 2012. – 320 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203360064>.
- 5 Berman, A. L'épreuve de l'étranger / A. Berman. – Paris : Gallimard, 1985. – 310 p.
- 6 Díaz-Cintas, J. Audiovisual Translation : Subtitling / J. Díaz-Cintas. – London ; New York : Routledge, 2019. – 256 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315709282>.
- 7 Pedersen, J. Subtitling Norms for Television : An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References / J. Pedersen. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2011. – 240 p. – DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.88>.
- 8 Абдуллина, С. Қ. Этнолингвистика және тіл мәдениеті / С. Қ. Абдуллина, Ж. Ж. Жанпейісов. – Алматы : Қазақ университеті, 2018. – 176 б.
- 9 Жанпейісов, Ж. Ж. Қазақ тіліндегі ұлттық мәдени кодтар / Ж. Ж. Жанпейісов // Тілтаным. – 2020. – № 1. – Б. 68–75.
- 10 Chaume, F. Audiovisual Translation : Dubbing / F. Chaume. – London ; New York : Routledge, 2020. – 228 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315759639>.
- 11 Ranzato, I. Reassessing Dubbing : Historical Approaches and Current Trends / I. Ranzato, S. Zanotti. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2019. – 270 p. – DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.145>.
- 12 Bassnett, S. Translation Studies / S. Bassnett. – 5th ed. – London ; New York : Routledge, 2019. – 200 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351187986>.
- 13 Baker, M. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / M. Baker, G. Saldanha (eds.). – 3rd ed. – London ; New York : Routledge, 2020. – 692 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315692868>.
- 14 이정호. 한국어 관용어 연구 [Исследование идиом корейского языка] / 이정호. – 서울 : 한국문화사, 2005. – 289 p.

15 국립국어원. 우리말샘 [Woorimal Dictionary]. – URL: <https://urimal.suwon.ac.kr> (дата обращения: 20.03.2025).

Материал 20.09.2025 баспаға түсті

Стратегии перевода: применение доместикации и форенизации в кинопереводе

А.Б. Абаган¹, Г.О. Аскарлова¹

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, 050040, Казахстан

Фразеологизмы глубоко отражают культуру и национальный облик каждого народа, поэтому основная задача переводчика при их переводе — не только передать лексическое значение, но и правильно передать скрытое за ними образное и эмоциональное содержание. Правильный выбор и применение стратегии перевода фразеологизмов позволяет добиться качественного и понятного перевода. В этом контексте переводчик выбирает одну из стратегий перевода культурных аспектов текста: доместикацию (освоение) или форенизацию (очуждение).

В статье рассматривается использование стратегий доместикации и форенизации при переводе фразеологизмов в кино, что становится новым направлением в переводоведении. Передача фразеологизмов на понятном и естественном языке зрителю с сохранением содержания, стиля и культурного контекста фильма требует от переводчика особого мастерства и творческого подхода, отличающегося от традиционного перевода.

Показаны примеры эффективности и способов применения стратегии доместикации, цель которой — сделать содержание фильма понятным и лёгким для восприятия зрителем, минимизируя его ощущение иностранности. Также рассматриваются преимущества стратегии форенизации, которая в некоторых ситуациях позволяет зрителю почувствовать близость к другой культуре и ощутить её уникальность. Примеры перевода кинофильмов демонстрируют эти подходы.

Ключевые слова: доместикация, форенизация, киноперевод, фразеологизмы, стратегия, перевод.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Комалова, Л. Р. Цифрлы дәуірдегі аудиовизуалды аударма : стратегиялар мен тәсілдер / Л. Р. Комалова, Е. В. Майорова // Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология. – 2020. – № 6. – С. 74–76.
- 2 Мальцева, Е. О. Киноаударма — мәдени репрезентацияны қайта құру ретінде / Е. О. Мальцева, В. Самарина // Вестник НГУ. Серия : Лингвистика. – 2020. – Т. 18, № 4. – С. 103–106. – DOI: <https://doi.org/10.25205/1818-7919-2020-18-4-103-106>.
- 3 Матасов, Р. А. Аудиовизуалды аударма оқыту әдістемесі : дис. ... канд. филол. наук / Р. А. Матасов. – М. : МГУ, 2018. – 204 с.
- 4 Venuti, L. The Translator's Invisibility : A History of Translation / L. Venuti. – 2nd ed. – London ; New York : Routledge, 2012. – 320 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203360064>.
- 5 Berman, A. L'épreuve de l'étranger / A. Berman. – Paris : Gallimard, 1985. – 310 p.
- 6 Díaz-Cintas, J. Audiovisual Translation : Subtitling / J. Díaz-Cintas. – London ; New York : Routledge, 2019. – 256 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315709282>.
- 7 Pedersen, J. Subtitling Norms for Television : An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References / J. Pedersen. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2011. – 240 p. – DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.88>.
- 8 Абдуллина, С. Қ. Этнолингвистика және тіл мәдениеті / С. Қ. Абдуллина, Ж. Ж. Жанпейісов. – Алматы : Қазақ университеті, 2018. – 176 б.

- 9 Жанпейісов, Ж. Ж. Қазақ тіліндегі ұлттық мәдени кодтар / Ж. Ж. Жанпейісов // Тілтаным. – 2020. – № 1. – Б. 68–75.
- 10 Chaume, F. Audiovisual Translation : Dubbing / F. Chaume. – London ; New York : Routledge, 2020. – 228 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315759639>.
- 11 Ranzato, I. Reassessing Dubbing : Historical Approaches and Current Trends / I. Ranzato, S. Zanotti. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2019. – 270 p. – DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.145>.
- 12 Bassnett, S. Translation Studies / S. Bassnett. – 5th ed. – London ; New York : Routledge, 2019. – 200 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351187986>.
- 13 Baker, M. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / M. Baker, G. Saldanha (eds.). – 3rd ed. – London ; New York : Routledge, 2020. – 692 p. – DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315692868>.
- 14 이정호. 한국어 관용어 연구 [Исследование идиом корейского языка] / 이정호. – 서울 : 한국문화사, 2005. – 289 p.
- 15 국립국어원. 우리말샘 [Woorimal Dictionary]. – URL: <https://urimal.suwon.ac.kr> (дата обращения: 20.03.2025).
- Материал поступил в редакцию журнала 20.09.2025

Translation strategies: the application of domestication and foreignization in film translation

A. Abagan¹, G. Askarova¹

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050040, Kazakhstan

The primary goal of a translator when rendering idiomatic expressions that reflect a nation's culture and identity is to convey not only their lexical meaning but also their imagery and emotional significance. Selecting an appropriate translation strategy is essential for achieving accuracy and comprehensibility. In this context, translators may adopt either domestication or foreignization strategies to address the cultural aspects of the text.

This article explores the use of domestication and foreignization strategies in translating idioms within cinematic translation, an emerging field in translation studies. Unlike conventional translation, cinematic translation requires a high level of creativity and skill to preserve idioms' meaning, style, and cultural context while ensuring accessibility and naturalness for the audience.

The article examines the domestication strategy, which presents foreign films in a manner that is clear and relatable to viewers, minimizing emphasis on their foreign origin. It also discusses the foreignization strategy, which, in certain contexts, enables audiences to experience and appreciate the uniqueness of another culture. These approaches are illustrated with examples from film translation, demonstrating their effectiveness in conveying cultural nuances and maintaining the integrity of cinematic content.

Key words: domestication, pre-conditioning, film translation, phraseological units, strategy, translation.

REFERENCES

- 1 Komalova, L. R., Maiorova, E. V. Tsifrly dauirdegi audiovizualdy audarma: strategii i metody [Audiovisual Translation in the Digital Age: Strategies and Methods]. Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 9: Filologiya, 2020, no. 6, pp. 74–76.
- 2 Maltseva, E. O., Samarina, V. Kinoaudarma – madeni reprezentatsiyany kaiyta kuru retinde [Film Translation as a Reconstruction of Cultural Representation]. Vestnik NGU. Seriya: Lingvistika, 2020, vol. 18, no. 4, pp. 103–106. DOI: <https://doi.org/10.25205/1818-7919-2020-18-4-103-106>.

- 3 Matasov, R. A. Audiovizualdy audarma okytu adistemesi: dis. ... kand. filol. nauk [Methodology of Teaching Audiovisual Translation: Cand. Philol. Sci. diss.]. Moscow: MGU, 2018, 204 p.
- 4 Venuti, L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2012, 320 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203360064>.
- 5 Berman, A. L'épreuve de l'étranger. Paris: Gallimard, 1985, 310 p.
- 6 Díaz-Cintas, J. Audiovisual Translation: Subtitling. London; New York: Routledge, 2019, 256 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315709282>.
- 7 Pedersen, J. Subtitling Norms for Television: An Exploration Focusing on Extralinguistic Cultural References. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2011, 240 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.88>.
- 8 Abdullina, S. K., Zhanpeisov, Zh. Zh. Etnolingvistika zhane til madenieti [Ethnolinguistics and Language Culture]. Almaty: Qazaq universiteti, 2018, 176 p.
- 9 Zhanpeisov, Zh. Zh. Qazaq tilindegi ulttyk madeni koddar [National Cultural Codes in the Kazakh Language]. Tiltany, 2020, no. 1, pp. 68–75.
- 10 Chaume, F. Audiovisual Translation: Dubbing. London; New York: Routledge, 2020, 228 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315759639>.
- 11 Ranzato, I., Zanotti, S. Reassessing Dubbing: Historical Approaches and Current Trends. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2019, 270 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.145>.
- 12 Bassnett, S. Translation Studies. 5th ed. London; New York: Routledge, 2019, 200 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351187986>.
- 13 Baker, M., Saldanha, G. (eds.). Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 3rd ed. London; New York: Routledge, 2020, 692 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315692868>.
- 14 Lee, Jeong-ho. Hanguk-eo gwan-yong-eo yeongu [A Study of Korean Idioms]. Seoul: Hanguk Munhwasa, 2005, 289 p.
- 15 Gungnip Gugoecheon [National Institute of the Korean Language]. Urimalsam [Woorimal Dictionary]. Available at: <https://urimal.suwon.ac.kr> (accessed: 20.03.2025).

Received: 20.09.2025

МРНТИ: 16.21.31

DOI: [10.59102/kufil/2025/iss4pp23-38](https://doi.org/10.59102/kufil/2025/iss4pp23-38)

М.Д. Абжапарова¹, Ж.Т. Оспанова¹

¹Astana IT University, Astana, 010000, Kazakhstan

СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ ОТТЕНКОВ БАЗОВЫХ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЙ В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Словообразовательный анализ прилагательных цвета показывает, что казахский язык обладает значительным потенциалом для расширения и обогащения лексико-семантической группы цветообозначений, до сих пор мало научных работ по этой теме. Целью исследования является изучение состава и структуры микрополей базовых цветообозначений в казахском языке, а также производных лексем, обозначающих оттенки основных цветов. Научные критерии выделения базовых цветообозначений, в контексте теории Б. Берлина и П. Кея, основаны на корпусных данных, методе компонентного анализа и в ракурсе функционально-семантического подхода к исследованию, что позволяет структурировать группы лексики на основе совокупности признаков. Научное исследование позволило систематизировать морфологические и синтаксические способы выражения оттенков цветов, относящихся к микрополям конкретных цветообозначений в казахском языке. Наиболее распространённым способом образования цветообозначений в казахском языке является морфологический метод, который позволяет